

Антонєць Наталія Борисівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України

ДО ПИТАННЯ ПРО РОДОВІД СОФІЇ РУСОВОЇ

Педагогічний календар 2021 р. засвідчує 165-річчя з дня народження українського педагога, громадсько-освітньої діячки, однієї з організаторок українського жіночого руху Софії Федорівни Русової. Майже всі сучасні статті, де так чи інакше висвітлюється біографія цієї діячки, котра вклала багато своєї душі, праці, енергії у створення національної системи освіти в Україні, починаються із згадки про те, що її батько був шведського походження, а мати – французького. Адже так написала у своїх споминах сама Софія Федорівна [1, с. 4]. Правда, досить часто слово «походження» скорочують і пишуть просто: батько – швед, мати – французька. А потім такі автори публікацій настільки захоплюються цим фактом, що з їхніх коментарів у читача складається враження, що батьки С. Русової прямо напередодні свого весілля приїхали у Російську імперію відповідно із Стокгольма та Парижа.

Проте той самий абзац у споминах, де діячка писала про походження своїх батьків, вона почала із фрази «Народилась я в сім'ї російській». Крім того, у споминах С. Русова згадує стільки своїх родичів, які проживали в Російській імперії, що кожний, хто читав її мемуари, чудово розуміє – предки Софії Федорівна були в Росії, так би мовити, своїми людьми. Недаремно діячка, характеризуючи свого батька, зазначила, що він був палким російським патріотом [там само, с. 6]. Що ж можуть розказати про генеалогію С. Русової доступні нам джерела.

Як відомо, до одруження Софія Федорівна мала прізвище Ліндфорс. Її дід по батьковій лінії Федір Андрійович (Аксель Фрідріх) Ліндфорс (1760–1813) народився в дворянській сім'ї у місті Ревель (нині Таллінн; у 1561–1710 рр. Ревель входив у склад Швеції, в 1710 р. у ході Північної війни місто було

завойовано Московським царством). Фактично все життя Ф. А. Ліндфорса пройшло у походах російської армії. Розпочавши військову службу в 17 років простим рядовим лейб-гвардії Семенівського полку, в 45 років він уже отримав чин генерал-майора [2]. Помер дід С. Русової від тяжких ран, які він отримав під час битви союзних армій Росії, Австрії, Пруссії та Швеції проти війська Наполеона I Бонапарта під Лейпцигом у жовтні 1813 р. Його портрет входить до числа 332 портретів російських генералів – учасників війни 1812 р. та закордонних походів 1813–1814 рр., що складають Військову галерею Зимового палацу в Санкт-Петербурзі [3].

Старший син Ф. А. Ліндфорса Федір (майбутній батько С. Русової), народившись у 1807 р. у сім'ї генерала російської армії, отримав можливість здобути освіту у самому елітному військовому навчальному закладі імперської Росії – Санкт-Петербурзькому Пажеському корпусі, після закінчення якого у 1826 р. почав службу прапорщиком Єгерського полку [4]. Невдовзі молодому офіцеру довелося брати участь у російсько-турецькій війні 1828–1829 рр., придушенні Польського повстання 1831 р. та зрештою отримати службове призначення у Сибір. Тут Федір Федорович одружився з Ганною Жерве (1816–1859), яка була дочкою коменданта міста Тобольська генерал-лейтенанта Олександра Карловича Жерве (1779–1858).

У своїх споминах С. Русова писала, що «родина Жерве емігрувала з Франції... в XVI стол., як гугеноти» [1, с. 4]. Емігрувала, мабуть, спочатку у Пруссію, оскільки у відповідному томі «Русского биографического словаря» (1916) про прадіда Софії Федорівни Карла (Ганнибала) Єремійовича Жерве (1755–1818) читаємо, що він походив із дворян пруської нації і прибув у Росію біля 1760 р. Почавши свою службу в 1772 р. кадетом лейб-гвардії Ізмайлівського полку, він завершив її у чині генерал-майора на посаді коменданта Виборгу [5].

Син Карла Єремійовича Олександр Карлович Жерве (1779–1858) – дід С. Русової – після завершення навчання у 2-му кадетському корпусі продовжив сімейну традицію військової служби [6]. Зокрема, він також відзначився під час битви з Наполеоном під Лейпцигом у жовтні 1813 р. Події,

учасником яких був тоді ще полковник О. К. Жерве, відображені на картині П. Бабаєва «Подвиг гренадера лейб-гвардии Финляндского полка Леонтия Коренного в битве под Лейпцигом 1813 года» (нині зберігається у Санкт-Петербурзі в Державному Російському музеї) [7]. Посада коменданта Тобольська була останнім призначенням генерал-лейтенанта О. К. Жерве. У 1839 р. він вийшов у відставку і надалі здебільшого проживав у Парижі.

Що ж стосується батьків С. Русової, то у них у Тобольську народився син Олександр (1837–1890) та дочка Марія (1844–1876). У середині 40-х рр. XIX ст. полковник Ф. Ф. Ліндфорс за станом здоров'я був звільнений у відставку з наданням йому чину генерал-майора. Родина переїхала із Сибіру на Чернігівщину, де біля села Олешня купила садибу та 1000 десятин землі. Тут у сім'ї народилися Наталя (1846–1859), Володимир (1847–1859) та остання, п'ята дитина подружжя – Софія (1856–1940). З народження Софії почалася нова історія, що стала значною сторінкою в літописі української освіти.

Список джерел:

1. Русова Софія. Мої спомини. Київ: Україна – Віта, 1996. 208 с.
2. Линдфорс Фёдор Андреевич (Аксель Фридрих). *Отечественная война 1812 года. Биографический справочник. Российский генералитет эпохи 1812 года.* URL: <http://www.brdn.ru/person/303.html>
3. Военная галерея 1812 года. URL: https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/explore/buildings/locations/room/B10_F2_H197?lng=ru
4. Жданович Я. Линдфорс, Фёдор Фёдорович. *Русский биографический словарь, издаваемый Императорским Русским историческим обществом.* Санкт-Петербург, 1914. Т. X. С. 444–445.
5. Жерве В. Жерве, Карл (Ганнибал) Еремеевич. *Русский биографический словарь, издаваемый Императорским Русским историческим обществом.* Петроград, 1916. Т. VII. С. 35–36.
6. Жерве В. Жерве, Александр Карлович. *Русский биографический словарь, издаваемый Императорским Русским историческим обществом.* Петроград, 1916. Т. VII. С. 33–35.
7. Коллекция Государственного Русского музея. URL: https://rusmuseumvrn.ru/data/collections/painting/17_19/babaev_pi_podvig_grenadera_l_korennogo_v_bitve_pod_leypci_gom_v_1813_g_1846_zh_3561/index.php